

uspjelo. Od pet ambicioznih ciljeva strategije Europa 2020 koji trebaju potaknuti rast zaposlenosti u EU-u, a koji se u grubo mogu podijeliti na povećanje zaposlenosti, investiranje u istraživanje i razvoj, energetska učinkovitost, poboljšanje edukacijske politike i smanjenje siromaštva, pozornost je poklonjena samo nekima od njih. Primjerice, prvi je cilj nove strategije “podići stopu zaposlenosti u dobnoj skupini od 20 do 64 godine sa sadašnjih 69% na najmanje 75%”. Taj važni segment strategije koji se tiče tržišta rada, točnije stopa (ne)zaposlenosti i općenito problema zapošljavanja u EU-u, predstavljen je marginalno te se tek nazire u pojedinim člancima, ali se ni jedan od članaka ne bavi tim u ovoj situaciji možda i ključnim pitanjem u EU-u, ali i u Hrvatskoj. Drugi cilj, koji se tiče istraživanja i razvoja te poboljšanja uvjeta za privlačenje investicija u tom sektoru, spomenut je u članku Giorgie Demarchi, međutim ponajprije kroz prizmu stare, Lisabonske strategije, sa samo okvirnom referencom na novu strategiju. Zbog svega navedenog valja preporučiti da se knjiga objavi i na hrvatskom jeziku, ali u izmijenjenom i dopunjenom obliku, s većim naglaskom na problematici strategije Europa 2020 i nekim njezinim aspektima.

Više negoli knjiga u cjelini svaki je autor ponaosob uspio, u okviru svog znanstvenog područja djelovanja, u namjeri da kvalitetno informira čitatelje o različitim aspektima dviju strategija. Unatoč navedenim primjedbama ova je knjiga zbog svoje aktualnosti i problematike kojom se bavi bitan doprinos literaturi iz područja europskih studija, jer su teme obrađene stručno, a slična literatura u Hrvatskoj ne postoji. Kao što je već spomenuto, iako je šef delegacije Europske unije u Hrvatskoj Paul

Vandoren još u predgovoru izrazio želju da knjiga dopre do velikog broja zainteresiranih čitatelja, to se nije dogodilo. Stoga bi, nažalost, ova knjiga i u njoj sadržane informacije i analize mogle ostati nedostupne široj javnosti. No na kraju valja naglasiti kako se taj prigovor u suštini ne tiče (ponajprije) izdavača i inicijatora – Instituta za međunarodne odnose, kao ni nekolicine sponzora knjige – već nedostatne, plitke i nedjelotvorne komunikacijske strategije (i one nepostojeće, edukacijske) nadležnih državnih institucija prema hrvatskim građanima glede Europske unije.

Bojana Klepač-Pogrmilović

Prikaz

Lidija Čehulić Vukadinović
**Euroatlantizam i suvremeni
 međunarodni odnosi**

Zagreb, Politička kultura, 2010, 273 str.

Odnos Sjedinjenih Američkih Država i Europe oduvijek je zauzimao posebno mjesto u promišljanju o suvremenim međunarodnim odnosima. U usporedbi s nekim drugim regijama ili državama svijeta transatlantsko zajedništvo zemalja euroatlantskog prostora spada u relativno mlađe povijesne, geopolitičke, civilizacijske, kulturološke i ekonomske fenomene na međunarodnoj sceni. Pa ipak, kako navodi autorica knjige *Euroatlantizam i suvremeni međunarodni odnosi*, poticajno se odražava i utječe na gotovo sva bitna pi-

tanja današnjeg suvremenog svijeta. Euroatlantizam, kao skup veza i odnosa između SAD-a i Europe, u njihovim međusobnim odnosima očituje se na mnogobrojne načine (političke, gospodarske, financijske, sigurnosne, kulturne, semantičke, vjerske i sl.).

Knjiga sadrži pet poglavlja: Euroatlantizam u svijetu globalne politike; Euroatlantizam i bipolarni međunarodni odnosi; Euroatlantizam i novi svjetski poredak; NATO u globalnom svijetu; Globalni izazovi euroatlantizmu te popis literature.

U prvom poglavlju autorica razmatra odnos SAD-a i Europe s obzirom na važnost Europe za euroatlantske veze, suvremene izazove euroatlantizmu, američko-europske političke podjele, američko-europske institucionalne razlike, ekonomske aspekte suvremenih euroatlantskih odnosa i NATO – institucionalni temelj euroatlantizma. Politika euroatlantizma održala se u međunarodnim odnosima od svog začetka do danas, gotovo dva i pol stoljeća. Upravo je Europa, odnosno europske zemlje, bila ta koja je u znatnoj mjeri oblikovala nastanak Sjedinjenih Američkih Država. Američki vojni angažman na strani demokratskih europskih saveznika u Prvom i Drugom svjetskom ratu učvrstio je američko-europsko partnerstvo, ali i otvorio put američkom intervencionizmu u poslijeratnom periodu. Američka je politika čvrsto zakoračila na zapadni dio europskog kontinenta nakon Drugog svjetskog rata, a euroatlantsko savezništvo bilo je čvrsto i relativno stabilno u vremenu blokovske podijeljenosti svijeta. Usprkos europskim integracijskim tenzijama na ekonomskom planu zapadnoeuropski saveznici ostali su snažno gospodarski vezani uz Sjedinjene Države, čak i nakon završetka Hladnog ra-

ta. U odnosu na Sjedinjene Države Europa se izgrađivala na različitim osnovama. Usprkos brojnim sukobima i ratovima, ili baš zahvaljujući njima, kroz čitavu povijest nastanka moderne Europe provlači se politika svojevrzne integracije. SAD zbog različitih faktora i povijesnih okolnosti nije prošao takav put u svojoj državotvornosti i taj povijesno-civilizacijski faktor svakako je ostavio traga na poimanje uloge, mjesta i mogućnosti djelovanja SAD-a kod američkih građana, ali i kod kreatora američke vanjskopolitičke strategije. Kako ističe autorica, rijetke su katedre i sveučilišta u SAD-u na kojima se izučava predmet međunarodno pravo. Neovisno o tome uzimamo li kao početak politike euroatlantizma potpisivanje Atlantske povelje 1942. godine ili fenomen euroatlantizma analiziramo od prvih kontakata Europljana s američkim kontinentom, autorica zaključuje da su atlantsko zajedništvo i solidarnost rezultat ukupnosti razvoja suvremenog svijeta i mjesta koje Europa i Amerika u njemu zauzimaju. U vezi s NATO-om, institucionalnim temeljem euroatlantizma, autorica navodi da se pod euroatlantizmom podrazumijeva ukupnost veza i odnosa između SAD-a i zemalja Europe koje su u prvom redu vidljive u institucionalnom obliku njihove vojne suradnje kao temelja euroatlantskog zajedništva. Na tim vojnim osnovama izgrađeni su svi ostali oblici euroatlantskih veza, koji su nastali kao sekundarni oblik povezivanja.

Drugo poglavlje, Euroatlantizam i bipolarni međunarodni odnosi, autorica posvećuje euroatlantskim saveznicima nakon rata, institucionalnom povezivanju SAD-a i Europe, širenju NATO-a u vrijeme bipolarizma, doktrini NATO-a u bipolarizmu, De Gaulleovoj politici te odnosu eu-

roatlantizma i politike detanta. Podsjeća da nakon Drugog svjetskog rata Europa i Europljani nisu pronašli novi stožer svog političkog jedinstva i okupljanja unutar europskog kontinenta, nego su se političko savezništvo i jamstva europskog poslijeratnog demokratskog razvoja tražila, i vrlo brzo dobila, od Washingtona. Najveće su nesuglasice vladale oko razvoja istočno-europskih zemalja i njihova uključanja u poslijeratni europski sustav odnosa. Autorica ukazuje na to da su se upravo na tom pitanju prelamali cjelokupni transatlantski odnosi. Što se američko-sovjetskih odnosa unutar antihitlerovske koalicije tiče, pripadnici čvršćeg kursa američke politike, među koje je spadao i predsjednik Truman, nastojali su uvjeriti domaću, ali i javnost svojih transatlantskih saveznika, kako su Rusi isplanirali osvajanje svijeta, kako SAD-u i njegovim transatlantskim saveznicima SSSR više nije potreban, odnosno da SSSR mnogo više treba zemlje članice transatlantskog savezništva nego obrnuto. U vezi s institucionalnim povezivanjem SAD-a i Europe, Atlantska povelja otvorila je vrata s jedne strane uspostavi organizacije Ujedinjenih naroda, a s druge strane dovela je do jačeg poslijeratnog zbližavanja euroatlantskih saveznika koje će na sigurnosnom planu dovesti do uspostave NATO-a. Cjelokupan razvoj poslijeratnih euroatlantskih odnosa, njihov karakter, intenzitet i proces institucionalizacije bili su u najvećoj mjeri ipak podređeni prirodni američko-sovjetskih odnosa. Strogi odnos hijerarhije unutar euroatlantskog savezništva održavao se između ostaloga i tako što je dobro ponašanje nekih saveznika nagrađivano dodatnim povlasticama. Različita stajališta dviju najjačih europskih zemalja, Francuske i Velike Britanije, unutar euro-

atlantskog savezništva dovest će do grupiranja saveznika u dvije skupine, tzv. europejce i atlantiste. Autorica izdvaja stavove Velike Britanije, Francuske i Njemačke te politiku De Gaullea, koji je međunarodnu zajednicu zamislio kao skupinu jakih nacionalnih država u kojoj njihove ideološke razlike i nisu toliko relevantne. Prva je prekretnica u odnosima Istoka i Zapada Konferencija o europskoj sigurnosti i suradnji (KESS).

U trećem poglavlju, Euroatlantizam i novi svjetski poredak, autorica sagledava posthladnoratovske promjene u međunarodnom sustavu, novi svjetski poredak i traženje novog identiteta NATO-a. Intenzitet događaja i brzina promjena koje su se odigrale na međunarodnoj sceni 1989. te početkom 90-ih godina prošlog stoljeća doveli su do radikalne prekretnice u međunarodnim odnosima. S tim u vezi autorica izdvaja geopolitičke, geostrategijske i geoekonomske promjene. Kolike su bile promjene u geostrateškom smislu, dovoljno pokazuje podatak da je prvi put u ruskoj povijesti područje moskovske vojne oblasti postalo prva borbena linija Rusije. Što se geoekonomskih promjena tiče, raspadom europskog socijalističkog sustava raspao se i postojeći socijalistički model gospodarstva tih zemalja, kao i najvažniji oblik njihove međusobne gospodarske povezanosti – SEV. Proces globalizacije samo je potencirao težnje postsocijalističkih zemalja za prelaskom na tržišno gospodarstvo i provođenjem nužnih gospodarskih reformi, a ujedno olakšao privredi kapitalističkog svijeta da lakše pronade i prodre na nova, još neosvojena tržišta bivšeg socijalističkog svijeta. No ubrzo se pokazalo da je jaz između bogatih i siromašnih u međunarodnom sustavu sve očitiji, a novi oblici

reguliranja protoka roba, kapitala i financijske pomoći sve suptilniji i rigorozniji. Očekivanja zemalja nekadašnjeg Istočnog bloka da će im Zapad pružiti veliku gospodarsku pomoć i da će brzo postići ekonomsko blagostanje nisu se ispunila. Upravo suprotno, došlo je do velikog razočaranja tržišnom privredom, opadanja životnog standarda i ekonomsko-socijalne nesigurnosti. Za vrijeme krize u Perzijskom zaljevu predsjednik SAD-a George Bush izložio je Kongresu svoju viziju novog svjetskog poretka te između ostaloga naveo da je to "poredak u kojemu vladavina prava zamjenjuje vladavinu džungle, svijet u kojemu narodi postaju odgovorni za poštivanje slobode i prava, svijet u kojem jaki uvažavaju slabije". Za Henryja Kissingera svjetski poredak u 21. stoljeću bit će naoko proturječan: s jedne strane obilježen fragmentacijom, a s druge globalizacijom. Na razini međunarodnih odnosa novi svjetski poredak bit će sličniji europskom sustavu država iz 18. i 19. stoljeća negoli krutim obrascima Hladnog rata. Obuhvatit će najmanje šest velikih sila: SAD, Europu, Kinu, Japan, Rusiju i vjerojatno Indiju te niz srednjih i malih zemalja. U vezi sa zapadnoeuropskim saveznicima i ujedinjenjem Njemačke autorica zaključuje da je pitanje ujedinjenja Njemačke i njezine buduće uloge poslužilo samo kao povod za otvoreno javno iskazivanje različitih stajališta transatlantskih saveznika, što će kulminirati nakon raspada bipolarnog modela međunarodnih odnosa koji je uslijedio. Što se tiče američkog stava prema opstanku NATO-a, izdvojen je stav Jeane Kirkpatrick, američke predstavnice u Ujedinjenim narodima, koja smatra da SAD mora definirati svoju strategiju prema Europi jer "vrijeme i mogućnosti za uspostava-

vu utjecaja u tom dijelu svijeta prolaze", a svaka od zemalja nastoji ojačati upravo onu organizaciju u Europi za koju smatra da će najbolje poslužiti ostvarenju njezinih nacionalnih interesa – "Francuska želi jaku Europsku zajednicu, Gorbačov sveeuropski forum OSCE, Britanija NATO, a Njemačka će se prikloniti onome tko joj omogući ujedinjenje". Ono što je u budućnosti dodatno moralo povezati SAD i novu Europu bili su integracijski procesi zapadnoeuropskih američkih saveznika. Procese europskog ujedinjenja, izvan NATO-a, predvodile su dvije europske saveznice Amerike: Francuska i Njemačka. Nestankom bipolarnog modela međunarodnih odnosa jedina preostala globalna sila, SAD, suočena s radikalnom promjenom stanja i odnosa snaga u međunarodnoj zajednici, vrludala je u traženju odgovarajućih političkih odgovora na novonastale, do tada uglavnom nepoznate svjetske izazove. Sve u svemu, američka vojna sila i njezin dostojan sinonim, NATO, još su uvijek predstavljali okosnicu mogućnosti unipolarnog američkog modela.

U četvrtom poglavlju, NATO u globalnom svijetu, razmatra se konceptualni okvir transformacije NATO-a, posthladnoratovsko širenje NATO-a, euroatlantski saveznici i nova Rusija te euroatlantizam i odnosi partnerstva. Kako se navodi, pitanje stabilnosti i sigurnosti Starog kontinenta, shvaćeno u najširem smislu te riječi, nakon posthladnoratovskih promjena postalo je dominantnim u svim bilateralnim ili multilateralnim razgovorima i dogovorima na lokalnoj, regionalnoj ili globalnoj razini. Usprkos postojanju i drugih organizacija u Europi koje su se po svojim programskim načelima mogle baviti pitanjima sigurnosti, najdinamičnije rasprave vode-

ne su upravo o NATO-u i euroatlantskom savezništvu. U procjepu između stajališta da je nestankom SSSR-a i raspuštanjem vojnopolitičke organizacije socijalističkih europskih zemalja, Varšavskog ugovora, formalno prestao postojati *raison d'être* hladnoratovskog NATO-a te mišljenja da upravo nestanak SSSR-a i Varšavskog ugovora označuje povijesnu pobjedu NATO-a, jer je nadživio svog neprijatelja, nastajala je slika novih euroatlantskih odnosa. Primjerice, u Londonskoj deklaraciji od 6. 7. 1990. ističe se kako sigurnost i stabilnost u novoj Europi ne ovise isključivo o vojnoj komponenti, već da NATO, temeljem članka 2. Ugovora o Sjevernoatlantskom savezu, treba jače razvijati svoju političku komponentu. Rimska deklaracija od 8. 11. 1991. godine označila je početak važnijih strukturalnih promjena u NATO-u. Osnovano je Sjevernoatlantsko vijeće za suradnju, a spominje se i sintagma *nova europska sigurnosna arhitektura* u kojoj su NATO, OSCE, EZ, WEU i Vijeće Europe komplementarne organizacije. U vezi s teorijskim aspektima širenja izdvajaju se Jalta-pristup i Maastricht-pristup. Zagovornici Jalta-pristupa opstojnost i eventualno širenje NATO-a obrazlažu prvenstveno geopolitičkim razlozima. Temeljeći svoju analizu na tzv. strukturalno-realističkoj školi i realnom pristupu proučavanju fenomena međunarodnih odnosa, polaze od činjenice da je ukupna sila države, uključivši i njezinu vojnu komponentu, temelj za ostvarenje državnog nacionalnog interesa. Stvaranje i postojanje vojnih saveza pomaže u zauzimanju što uspješnijih geostrateških pozicija. Zagovornici Maastricht-pristupa širenje NATO-a stavljaju u kontekst regionalnog pristupa kojim se početkom 90-ih godina prošlog stoljeća

planirala uspostava europskog ekonomskog, političkog i sigurnosnog prostora temeljenog na europskoj institucionalizaciji i integracijskim procesima. Iz teorija međunarodnih odnosa preuzet će institucionalno-liberalni model prema kojem se stabilnost i sigurnost određene regije postižu komplementarnim djelovanjem putem sustava kolektivne sigurnosti, razvojem demokracije i gospodarskom suradnjom zemalja te regije. Ipak, prednost se daje ekonomskom, a ne više vojnom aspektu sigurnosti. Što se tiče savezničkog pogleda na proširenje NATO-a i intenziviranje savezničkih pregovora, zanimljiv je detalj kako su nakon bilateralnog sastanka poljskog i ruskog predsjednika Walese i Jeljcina u Varšavi 25. 8. 1993. visoki politički dužnosnici Češke i Mađarske digli medijsku buku oko njihova primanja u NATO. Brojni poljski, češki i mađarski diplomati iskoristili su priliku da traže hitan prijem tih triju zemalja u NATO. Što se tiče stava SAD-a prema širenju, Zbigniew Brzezinski navodi da kriteriji za širenje NATO-a moraju biti primarno geopolitičke, a ne tehničke prirode. Primarni su primjena demokratskih normi ponašanja, dobrosusjedski odnosi, rješavanje teritorijalnih i etničkih nesuglasica, uspostava dobrih veza s članicama NATO-a, a ne broj vojnika, tenkova, znanje stranog jezika i sl. (što se, po njegovu mišljenju, rješava nakon učlanjenja u Savez). Širenje NATO-a za Brzezinskog nije "antiruski program" euroatlantskih saveznika, već "logična posljedica rasta Europe koja ne isključuje Rusiju iz Europe". Uslijedio je ulazak u NATO Češke, Mađarske i Poljske 1999. te koncepcija velikog praska (*big banga*) 2004, temeljena na simultanom pozivanju najvećeg broja zemalja u čitavoj povijesti dotadašnjeg

širenja NATO-a, njih čak sedam: Estonije, Latvije, Litve, Bugarske, Rumunjske, Slovačke i Slovenije, te ulazak Hrvatske i Albanije 2009. godine. Razočarana, na neki način čak uvrijeđena i ponižena, Rusija se okrenula protiv Zapada optužujući ga izravno za svoju krizu. Sporazum o zajedničkim odnosima, suradnji i sigurnosti između NATO-a i Ruske Federacije od 27. 5. 1997. za SAD je bitan jer je njime uklonjeno rusko protivljenje uključivanju novih država u NATO. Potpisivanjem Sporazuma Rusija i NATO izjavili su da se više ne smatraju protivnicima. Jedno od sedam načela jest prevencija sukoba i rješavanje sporova mirnim putem. Teroristički napadi na SAD 11. 9. 2001. godine dali su nov zamah razvoju američko-ruskih odnosa. Uspostavljen je rusko-američki obavještajni kanal, otvoren ruski zračni prostor za prelet savezničkih zrakoplova u Afganistan, uz dozvolu Rusije američke snage stacionirane su u Uzbekistanu, Tadžikistanu, Kirgistanu, Turkmenistanu i Gruziji, a zajedno s Amerikancima u obnovu Afganistana uključuje se i Rusija. U vezi s euroatlantizmom i odnosom partnerstva autorica zasebno razmatra: Sjeveroatlantsko vijeće za suradnju, Partnerstvo za mir, Akcijski plan za članstvo, Mediteranski dijalog i Istanbulsku inicijativu te sagledava odnos NATO – Ujedinjeni narodi, odnos NATO – OSCE, odnos NATO – Europska unija i odnos NATO – Ukrajina. Do danas je broj članica povećan s osnivačkih 12 na 28, a ni jedna članica Saveza nije ga napustila, ujedno zadržavši svoje članstvo i u UN-u. Štoviše, postsocijalističke zemlje mladih demokracija, od centralne, istočne i jugoistočne Europe do kaspijskog i centralnoazijskog prostora, prvo su zatražile primanje u UN, a zatim počele ostvarivati

određen stupanj institucionalne povezanosti s NATO-om (od raznih odnosa partnerstva do punopravnog članstva). Značajan je i samit u Pragu 2002. godine, koji je, kako navodi autorica, bio po mnogočemu ključan za cjelokupnu transformaciju NATO-a. Savez decidirano poziva OSCE da se pridruži savezničkim snagama u akcijama sprečavanja sukoba i upravljanja krizama te u izgradnji civilnog društva u regijama u kojima su završene krize. Šira regija Mediterana pritom je dobila prioritet.

U petom poglavlju, Globalni izazovi euroatlantizmu, autorica navodi da je NATO još 1999. godine, zadržavajući kao temelj svog djelovanja članak 5. Sjeveroatlantskog ugovora (kolektivna obrana), izašao iz svojih teritorijalnih granica i postao globalni akter. Više od 60 000 ljudi, članica Saveza ili zemalja partnera, sudjeluje u različitim civilnim ili vojnim misijama alijanse na četiri kontinenta. Postavlja se pitanje – gdje su granice NATO-ovih želja u definiranju njegovih globalnih posthladnoratovskih ciljeva? Objektivna analiza organizacije i njezine efikasnosti u ispunjenju zadaća koje je sama postavila ukazuje na sve veće normativne nedorečenosti, ali i, što je još važnije, na nemogućnost ispunjenja izabраниh zadaća. Privođenje kraju određenih prioriternih reformi utjecalo bi na kohezivnost alijanse, ali i na njezinu djelotvornost i novo vrednovanje u međunarodnoj zajednici. Objašnjavajući najavu novog Strategijskog koncepta, autorica izdvaja da su oba posthladnoratovska NATO-ova strategijska koncepta (Rim, Washington) odraz tadašnjih prilika na međunarodnoj sceni i stoga nedostatni i neadekvatni za nove promjene u svijetu s kojima se NATO po vlastitoj želji i odlukama sa svojih samita pokušao uhvatiti u ko-

štac. U današnjem turbulentnom i nadasve dinamičnom globaliziranom svijetu svaka članica Saveza ima različitu percepciju nacionalnih, regionalnih i globalnih dominantnih izazova miru i sigurnosti. Autorica zaključuje da bi Strategijski koncept trebao učvrstiti kohezivnost saveznika te preciznije pozicionirati Sjevernoatlantski savez i njegove zadaće u godinama koje dolaze.

Pitanje koje svakako treba riješiti jest, kako je istaknuto u razmatranju aktualnih međunarodnih odnosa i suvremenih izazova euroatlantizmu, pokušaj Europljana da unutar Europske unije ostvare viši stupanj

političkog, gospodarskog i monetarnog jedinstva, uključujući i funkcionalnu zajedničku vanjsku i sigurnosnu politiku. S tim u vezi knjiga *Euroatlantizam i suvremeni međunarodni odnosi* autorice Lidije Čehulić Vukadinović pruža obilje činjenica i analiza posthladnoratovskih rasprava utemeljenih na različitim teorijskim modelima u znanosti o međunarodnim odnosima i važnih za razumijevanje euroatlantskog zajedništva te ukupnosti veza i odnosa između SAD-a i Europe. Knjiga je značajno štivo za sve one koji se bave međunarodnim odnosima ili su u doticaju s tom tematikom.

Vesna Ivanović